

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XXX. De Batavis, ac primùm de origine eorum, & nomine. item de situ insulæ Batavorum, & longitudine ejus; sive de initio ac fine.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

os inde cognominatum est; quemadmodum à Flevo castello, *Flevum ostium*. Sed age; si fuisse heic præsidium, satis evici; alterutra ripa indicetur, quæ id sustinuit. In dextrâ ripâ, id est, in Batavorum insulâ, non fuisse, hinc colligo, quod auctor noster, historiar. lib. IV, ubi VI in insulâ castella ad Rhenum, à Caninefatibus, Frisiis, ac Batavis oppugnata tradit, de illo ad Mosam nullam facit mentionem. quod si hoc situ existisset, haud dubiè & oppugnatum fuisset à dictis populis, & à Tacito memoratum. *Lævæ* igitur ripæ, id est, Taxandrorum solo concedendum est; quo situ nunc *Briel* opidum in insulâ Hollandiæ, vulgò *Foren* dictâ, cernitur; aut paullo infra. quin & vicus, in ejusdem insulæ aversâ ripâ, *Helvoet*, IV millibus passuum ab dicto opido dissitus, cognomen inde traxisse videtur.

10 Hæc igitur de Selandicarum Hollandicarumque cis Mosam insularum antiquis incolis TAXANDRIS.

CAP. XXX.

De BATAVIS. ac primùm de origine eorum, & nomine. item de situ INSULÆ
BATAVORUM & longitudine ejus; sive de initio, ac fine.

TAXANDRIS atque Menapiis jungebantur à septentrione BATAVI; extrema Gal-
liarum versùs septentrionem & orientem obsidentes, quâ oceanus ac Rhenus
annis Galliam Belgicam claudunt: gens omnium Germanici nominis cis Rhe-
num nobilissima atq; fortissima. Horum sedes variè variè descripserunt. & quam-
vis innumeri penè hoc in argumento laboraverint; tamen nemo satis rectè. etiam summæ
eruditionis ac præstantissimi ingenii viri, &, quod magis mirère, plerique Belgæ, imò Ba-
tavi, fœdè hallucinati sunt. Neque verò injuriâ. nam quum annalium suorum immanè
fabulosis historiis fidem nimis temerè tribuerent, atque supra veterum auctorum scripta
extollerent, opinionesque suas inde probare niterentur: necessariò à veritatis tramite
defectere eos oportebat. Hinc nobis summa cura maximusque labor relictus est; dum
pluribus heic, quàm in aliis populis, vera probare, falsa que refellere oporteat. Nec enim
disputationem hanc inenodatum transmittere licet; quia plurimum de Batavis, eorum-
que solo, apud veteres rerum auctores, maximè verò apud Tacitum, scripto proditum est.

30 Scripserat equidem Hadrianus Iunius, vir aliàs doctissimus, professione medicus, singu-
larem librum de antiquitate Bataviâ. sed quot, ac quantos, alienâ in scientiâ haud satis
peritus auctor, commiserit errores; commentario de Rheni alveis ostiisque ad eò manife-
stò superioribus annis demonstravi, uti eruditissimus atque optimus quisque summo cum
adplausu id opusculum prosequutus sit. Vnus tamen inventus est homo invidus atque ma-
levolus, sæpè supra memoratus chorographus, professione medicus simul ac philosophus;
qui tumultuarias quasdam disceptationes contra dictum commentarium Musis invitis in
lucem nuper protrusit: quibus me meaque omnia quamacerbissimè exagitat, sannisq; in-
dignissimis traducit. Cujus rei quam habuerit causam, quodque meum fuerit peccatum,
statim in ipsâ præfatione profiteretur. nempe quia ego homo exterus Hollando, vel, ut ipse
40 loquitur, *Germanus Batavo* (neque enim sciebat philosophus, Batavos & semper fuisse &
nunc esse Germanos) hunc de illustratâ Bataviâ *plausum eripere satagerim*. deinde privati e-
tiam odii nonnihil accesserat; quia errores ejus in antiquitatibus Amsterodamensibus,
de Menapiorum situ, & Salâ amne Straboni memorato, notaveram. Sed quid boni sani-
que in dictis disceptationibus præstiterit, magnâ ex parte supra perspectum est. reliqua
posthinc videbimus. Id mirari heic liceat, tantam placuisse, si non malignitatem, saltem
calliditatem homini, uti, quæ satis firma, satisque valida, nec refragabilia erant in commen-
tario meo argumenta, ea ne verbo quidem attigerit: quæ infirmissima, ea selecta, inani
verborum strepitu convellere conatus sit. Barbari sanè hoc erat ingenii, homineque me-
50 lioribus literis instructo minimè dignum, hominem exterum, licet meliora sentientem,
tamen ob peregrinam originem ferre non posse. Sed heus tu, quamvis malignus maximè
dissimules, & invidiam mihi apud incolas ubique conciliare labores; tamen tute scis, ne-
mini terram Batavam hæcenus, ob illustratam antiquitatem, plus debere, quàm mihi u-
ni. nec tu, nisi per meum lumen, quidquam in eâ perspexisti. nam aut mecum erras; (er-
rores quidpe nonnullos in prædicto commentario agnosco; quos tu non intellexisti) aut, si
quid boni adfers, ipsis penè meis verbis citas. Doctiorem me, avitarumque antiquitatum
peritiorem te si monstrare voluisses, alia illa haud pauca, quæ me etiam antehac latue-
runt, quæque nunc demum secundis hisce curis addidi, investigare debuisses: non rectè à
me dictâ cavillari; verba & sententias per dolum dimidiatas, non integras allegare; aucto-
rumque

rumque verba corrumpere. Ego summum illum, quem unum colo venerorque, Deum testor, dolere me vicem tuam; atque invitum ad hæc inhumaniores liteis trahi. nam si quid liberioris juvenilitatis antea in homine loco ingenuo ac liberali nato fuit, id omne jam defebuit: totumque me ad placidissimam mentem composui. Vindicanda tamen fuit fama; quam maledico iniquorum imperitorumque iudicum ore proscindi intelligebam. Quapropter, si quid tibi heic accidit, quod minimè voluisti, id totum tibi ipsi, tuoque ingenio imputes, velim. Ego ad institutum meum pergo. Equis igitur æquo animo patiat, nationis bellicosissimæ solum tam celebre ignorari, aut falsò sciri? Mihi verò pudor sit, adeoque nefas, quum tanta hujus terræ tamque varia in me extant merita, uti referre gratiam satis haud umquam me posse sperem, exiguam hanc operam, quam ultro 10 alius præsto, ingrato animo denegare. utique quum præstare queam: quidpe & satis diu hisce in oris versatus sum, & omnia, quæ ad hanc rem spectant, diligentiori oculo rimatus; adeò uti haud ulli indigenarum hac de re quidquam concefferim. Proinde lubens hunc laborem suscipiam; summâque, quoad ejus fieri poterit, curâ diligentiaque veros ac germanos nationis finis investigabo.

Iam primùm omnium ad originem Batavorum quod attinet, Germanos fuisse testatur Plinius lib. IV, cap. XVI: *Rhenum autem accolentes, Germania gentium, in eadem provinciâ, Nemetes, Tribochi, Vangiones, hinc Vbii, colonia Agrippinensis, Gugerni, Batavi, & quos in insulis diximus Rheni.* Eodem libro, cap. XV: *In Rheno ipso, prope C. M. passuum in longitudinem nobilissima Batavorum insula.* Plutarchus in Othone: *Τοῖς ἰ μονομάχοις, ἐμπροσθεν τῆς ἡμετέρας 20 σῆλῆς πρὸς τὰς συμπλοκὰς δοῦναι, ἐπιτάχθη οὐκ ἄλλω ἢ τῶν καλεμῶν Βατῶν. αἱ δὲ Γερμανῶν ἰπποῖς ἀριστοὶ, νησον οὐκ ἐνδὲς τῶν ἑλῶν περιρροδῶν.* hoc est: *In gladiatores, qui peritia & animo ad aggrediendum habentur insignes, invexit Varus Alphenus Batavos. hi equites Germanorum præstantissimi, insulam incolentes Rheno circumfluam.* Sed copiosius Tacitus, in libro de Germaniâ: *Batavi non multum ex ripâ, sed insulam Rheni amnis colunt; Cattorum quondam populus, & seditione domesticâ in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. & clarius historiar. lib. IV: Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, seditione domesticâ pulsî, extrema Gallicæ ora, vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavère, quam mare oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac lasera circumluit.* Batavi igitur progenies fuere Cattorum; quos Hassios nunc dici, suo loco monstrabitur. Causa se- 30 cessionis fuit *seditione domestica*; quâ inviti per vim à popularibus pulsî. Tempus secessionis haud facile monstratu est. jam longè ante Julii Cæsaris ætatem has oras cis Rhenum obfedis, credibile est. Cæsar primus nomen eorum apud Romanos prodidisse videtur, in commentario IV; ubi insulam Batavorum memorat. Nomen id domo attulerint, an verò egressi jam è Cattis inter se constituerint, planè incertum nostri sæculi scriptores reddiderunt. Sunt, qui jam tunc hoc nomine adpellatos existimant, quum adhuc pars Cattorum in Germaniâ forent. pro argumento adducunt duo nominis vestigia; quorum alterum in *Battenberg*, prope Adranam flumen, alterum in *Battenhausen*, haud procul amne Verrâ, in Hassiâ extant. Verùm hæc lubrica conjectatio est, nullâ probabili ratione subnixâ. proinde haud temerè eam admiserim. Certiora adfert Dio, antiquus auctor, lib. LV, his ver- 40 bis: *Ξενοὶ τε ἰπποῖς ἰππικτοὶ, οἷς τὸ Βατῶν ὄνομα, ἔν τῶν ἑλῶν νησον, ὄνομα. (ὅτι δὲ κερῶν ἰπποῖς εἰσι,) καί τινι.* id est: *Alienigenæ quoque equites extraordinarii; qui Batavorum, à Batavâ, quæ est in Rheno, insulâ, quia arte equitandi pollent, nomen habent. Quæ sanè verba auctor citra omnem curam diligentiamque protulisse videbatur, (quid enim hoc est dicere? Batavi ab insulâ Batavâ dicti sunt, quia equitandi arte pollent) ni interpretes ejus Guilielmus Xylander doctè scitèq; ostendisset, pro ὅτι legendum οἱ. Mens igitur auctoris hæc fuit: *Batavos, qui equitandi arte pollent, dictos esse ab insulâ Batavâ.* Insula igitur hæc Rheni jam tunc dicta fuit *thi B A T A W*. Verùm tamen dubito an ipse Dio scripserit ἡ Βατῶν νησον. suspicorque scriptum ab eo fuisse ἡ Βατῶν νησον. nam & Zosimus, lib. III, *βατῶν* vocat νησον, & panegyrici Latini passim *BATAVIAM*. quod nomen etiam nunc in superiori insu- 50 læ parte durat. vocatur quidpe incolis de *Betaw*, sive *Betouw*, & variante dialecto *Betuwes* quasi *Bätaw*, & *Batam*. Toti insulæ id nomen fuisse, patet cum ex Dione, quem modò citavimus, & Zosimo, quem mox inspiciemus, tum ex Eumenii maximè oratione pro scholiis instaurandis. Hæc ipsa, inquit, quæ modò desinis esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta descenderat. quàm si eam circumfusa flumina & mare allueus operuisset. Mox *Bataviam* eam adpellat. In tabulâ itinerariâ est *PATAVIA*; quemadmodum & fluvius *Patabus*, qui alias *Vabales*. sed & apud Dionem, lib. LIV, *βατῶν*, *Batavorum* legitur nomen: an satis rectè, ac sine mendo, ego equidem dubito. nam apud eundem auctorem libro sequenti,*

quenti modò relatum, disertè τ Βαταίων, & τ Βαταίας ἠΐς, sunt vocabula. Apud Æthi-
cum, mirificum ac maximè ridiculum cosmographum, eadem regio dicitur ΠΕΤΑΒΙΟΝ,
& longè alieno vocabulo, quod opidi est proprium in Pannoniâ, *Petavio*. de quo Æthici
loco pluribus infrâ lib. III, in Frisiis, differetur. Sed antiquissimis scriptoribus, Cæsari, Pli-
nio, ac Tacito, ΒΑΤΑΒΟΡΟΝ ΙΝΣΥΛΑ eadem nuncupata est. Inferioris sæculi aucto-
ribus, Aimoino, ac Reginoni, dicitur ΒΑΤΥΑ. quod prope accedit ad id vocabulum,
quod vulgò nunc obtinet *Betuwe*. Extra insulam quum etiam aliquid agri habuerint Bata-
vi, inter Vahalem atque Mosam; incertum est utrùm id sub eodem Bataviæ vocabulo
comprehenderint, nec ne. nam quotquot id referunt, insulæ tantùm tribuunt. Atque

10 hæc de origine Batavorum, ipsorumque, ac soli, quod incoluerunt, nominibus.

Fines jam agrorum uti meliùs faciùsque cognoscantur; insulæ situs atque circuitus
primo loco aperiendus erit. Rhenum hanc effecisse, & mare oceanum, testis modò au-
divimus Plinium, Tacitum, Plutarchum, Dionem atque Eumenium: his adde Zosi-
mum, lib. III: καὶ τῆς Βαταβίας περιόρον. τὸ δὲ διὰ τὸ εὐρὸς τὸ πῦλον τῶν ποταμῶν, καὶ τῆς
μοίονα ἠΐς. hoc est: *Adpulsi ad Bataviam navibus; quam in duas partes divisus Rhenus efficit,*
quâvis insulâ amnicâ majorem. Hic igitur est situs Batavorum insulæ; scilicet in ipso Rheno,
ad mare oceanum. quo summatim invento, spatium ejus sive magnitudo demonstranda
erit. De hac varium inter auctorum interpretes certamen. quidam enim longitudinem
justo conciliorem fecerunt; quidam latitudinem æquo ampliorem. Quamobrem ego, ceu
20 medius inter utrosque positus, veram ac genuinam insulæ magnitudinem ex ipsorum au-
ctorum testimoniis demetiri conabor.

Longitudinem igitur juxta fluenta Rheni, inter solis ortum & occasum, porrigo: la-
titudinem, inter septentriones & austrum, sive inter duos dicti amnis alveos, qui tergum
ac latera circumluunt, protendo. utramque auctorum testimoniis firmabo. Ac primò de
longitudine agam, quam haud difficulter indagare poterimus, si tergum, sive princi-
pium, ac frontem, seu finem insulæ, ex Tacito inquiramus. De hoc controversia nulla
esse potest, quum disertè auctor, unâ cum Eumenio, à fronte mare oceanum alluere in-
sulam tradat. illud Rhenum circumluere, eodem testatur loco: & eadem de re dilucidius,
annal. II, sic scribit: *Insula Batavorum, in quam convenirent, prædicta, ob faciles adpulsi, ac-*

30 *ceptiendisque copiis, & transmittendum ad bellum, opportuna. nam Rhenus uno alveo conti-*
nuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes di-
viditur: servatque nomen & violentiam cursus, quâ Germaniam prævehitur, donec oceano mi-
scatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens. verso cognomento Vahalem accolæ dicunt:
moxque id quoque vocabulum mutat Mosâ flumine; ejusque immenso ore eundem in oceanum ef-
funditur. Ex his satis perspicuum fit, ibi initium agri Batavi fuisse, ubi Rhenus uno alveo
continuus esse desinit, ac velut in duos amnes dividitur. id verò haud procul Clivio opido,
ad munimentum, cui vulgare vocabulum *Schencken schans*, fieri videmus: ubi, ut olim,
nunc etiam amnis in duò scinditur veluti cornua; dextrumque, Germaniam versis pro-
fluens, *Rhenus* perhibetur, vulgò accolis *de Rhyn*; lævum protinus ab ipsâ scissione *Vahales*,

40 vulgò *de VVale*. Quare de principio etiam insulæ dubitare jam non magis licebit, quàm de
fine, seu fronte; quando eadem terrarum facies, eademque fluminum nomina, quæ olim
scriptori antiquo memorata, in hanc usque ætatem perdurant. Atque hæc quum tam per-
spicua sint, luceque meridianâ non minùs clara, demiror ego, quânam ratione quidam eò
usque extensos fuisse Batavorum fincis, negare contra tam disertum auctoris nostri simul-
que Eumenii testimonium audeant. Cæsaris equidem verba hæc sunt, comment. IV: *Mosâ*
profluit ex monte Vosego, qui est in sinibus Lingonum. & parte quâdam Rheni receptâ, qua ap-
pellatur Vahales, insulam efficit Batavorum: neque longius ab eo millibus passuum LXXX in ocea-
num transit. ex quibus illi intelligunt, Cæsarem initium insulæ à Mosâ Vahalisq; confluen-
tibus duxisse. quæ opinio quàm sit fallâ, ex Taciti, locupletissimi auctoris, adparuit testi-

50 monio. Cæsarem haud perinde diligentem curiosumque sese præstitisse in commentariis
suis geographum, quam plurimis argumentis indicis que liquet; quorum nonnulla suprâ
relata, plura infrâ adducuntur. Id saltem hoc loco ne quis temerè neget, accuratiùs in-
sulam Batavorum ab Tacito descriptam esse, quàm à Cæsare. Nec mirum: quum hoc illi
potissimè institutum fuerit; huic verò minùs. ille loci commoditatem, propter quam classis
eò convenire debebat, faciles scilicet *navium adpulsi, accipiendisque copiis, & transmitten-*
dum ad bellum, opportunam insulam uti demonstraret, totam exactius describere necessum
habuit: Cæsari autem Mosâ decursum magis, quàm insulæ situm, designare intentio fuit.
idq; ex eo satis liquet, quòd Mosam dicat, parte quâdam Rheni receptâ, efficere insulam:

nec quidquam de oceano, aut de altero Rheni alveo, præterea addat. Ecquid igitur credere lubet, solam Mosam efficere insulam Batavorum, totamque ambire? Haud opinor. Quin conciliamus ergo potius, si cui dissentire videntur, Cæsarem cum Tacito. Hunc jam antea audivimus, atque explicuimus. illius verba sic interpretor, uti Mosam, unâ cum illâ parte, quam Rhenus Vahalîs nomine mittit, insulæ latus austrinum efficere cum intellexisse existimem. cui interpretationi suffragantur LXXX millia passuum, huic spatio ab eo assignata. *Neque longius*, inquit, *ab eo millibus passuum LXXX in oceanum transit.* ubi notandum, Cæsarem non ab eâ scribere; sed ab eo. illud quidpe partem Rheni, quæ *Vahales* adpellatur, significare poterat: atque tunc ab hujus confluenta (quod maximè volunt illi nostri interpretes) initium LXXX millium passuum ducendum foret. hoc verò ipsum Rhe-¹⁰ num designat, ubi is desinit Rhenus dici, & in Vahalîs nomen transit: ad dictum Schenkii munimentum. Hoc igitur spatium cum Taciti verbis si conferas, jam patebit, eadem Cæsari mens fuerit, quæ Tacito, an verò alia. Tacitus principium insulæ ac tergum, ad divergium Vahalîs ponit; finem, seu frontem, ad oceanum. hoc spatium si accuratè dimetiaris, nempe à dicto munimento ad extremum insulæ excursus, qui est ad Mosæ ostium, & pagum *Gravesande*; dabit millia passuum LXXXIII: qui numerus admodum parum abest, quin cum Cæsaris computatione conveniat. Atque hæc summa est insulæ longitudo. quàm Plinius loco supra dicto nimium producit, c. propè millia passuum ei tribuens. quamquam oceanus non nihil terræ abluerit, litus hoc crebris inundationibus vexans: unde Selandicæ, Hollandicæque, & aliæ insulæ effectæ. Sed illud de Vahalîs Mosæque confluentibus ne quem dubium agat, mox infra ostendam, non ibi confluisse hos amnes, ubi nunc, id est, ad arcem *Lævensteyn*; sed multo inferius: ubi si initium insulæ Batavorum sumas, ferè nulla erit. Interim adversarii retundantur tela, quibus hanc sententiam infestare conatur. Ait igitur, quia Strabo tradit, à Rheni ostiis conspici Cantium Britannicæ promontorium, necesse est, multum ab hoc Batavorum litore maris inundationibus periisse; Cæsaremque *non universam insulæ longitudinem, sed spatium præcipue inter Mosam, quæ Vahalim insluit, & quæ oceanum ingrediebatur, signare voluisse.* Egregia sanè, ac tanto chorographo haud indigna opinio. Ergo XL amplius millia passuum ab hac orâ perierunt? Quis hoc jam *credet Indæus apella*? Adeone totum te sibi mancipavit Strabo, uti etiam maximè ridiculis ejus erroribus patrocinari non erubescas? Adde tamen, si lubet, XL illa tua³⁰ millia Mosæ ostio: an idèò statim conspicias Britanniam? Haud puto; nisi plus quàm Lynceus sis. Sed Straboni unde hujusmodi errores sunt nati, supra in Menapiis ostendi. Conspectebatur scilicet insula ab eo loco Gallicæ, unde naves solvebant; id est, ab Icio, sive Gessoriaci portu. hunc ille per errorem circa Rheni ostia esse credidit, ut dicto loco ostensum est. Insulas in Frisico litore easdem fuisse jam Augusti Cæsaris ætate, quæ hodièque conspiciuntur infra in Frisiis, etiam ad ruborem tuum, evincam. Hæc igitur salvæ quum manserint, nisi quod latiore altioreque freto non nihil nunc abrafas; quomodò XL millium passuum ora circa Rheni ostia periit? Apage sis cum istis nugis. De Mosæ Rheniq; confluenta quàm falsa ex Cæsare adferas, supra in Treveris jam dudum ostensum est, pluribusque infra patebit. Ceterum eorum quoque non minùs inepta est opinio, qui Bataviam à Batua⁴⁰ distingvendam censent; hancque distinctionem veterum esse scriptorum contendunt. Bataviam illi faciunt, quidquid à Vorichomio & Durostadio opidis, ad oceanum usque protenditur. superiorem partem, ad usq; Vahalîs divergium, Batavam antiquitus dictam adfirmant. Equidem haud nescius sum, esse apud Aimoinum nomen *Battua*; esse item apud Reginonem vocabulum *Badua*, seu, uti quædam ferunt exemplaria, *Batua*. at itidem non ignoro, multa inter Aimoinum Reginonemque, & inter Cæsarem, Plinium, ac Tacitum, sæcula intercessisse: quo temporis spatio multa per orbem terræ regionum, montium, fluminum, populorum, atq; urbium nomina immutata, vel saltem inclinata sunt. Idem de his *Badua* ac *Battua* vocabulis sentiendum, ex ipsorum claret Aimoini ac Reginonis testimoniis. quorum hic lib. II, *Godefridus*, inquit, *audito eorum adventu, illis obviam procedit, ad locum, qui dicitur Herispich, in quo Rheni fluentia & VValuno se alveo resolvunt, & ab invicem longius recedentes, Batavam provinciam suo gurgite cingunt. hanc insulam ingredientiæ episcopus & comes, multa à Godefrido audiunt.* Nihil ego in his video, quod impediatur, quò minùs credam Reginonem eandem, sub *Batua* nomine, intellexisse insulam, quam veteres Romanorum scriptores *Bataviam* & *Batavorum* dixere *insulam*. quin difertè Regino insulam adpellat *Batavam*, non partem insulæ. Sic Aimoinus, Iul. Cæsarem in descriptione Gallicæ plerumque sequutus; *Mosa*, inquit, *profluens ex monte Vogeso, qui est in sinibus Lingonum, & parte quâdam ex Rheno recepta, quæ appellatur Vacalus, vulgò autem dicitur VValis, insulam efficit Batavorum,*
qua

quæ rustico sermone vocatur *Battua*. Facebat igitur hinc lymphatica ista inter *Batuam* atque *Bataviam* distinctio. quæ ex nullâ aliâ re sumta, nisi quod hodièque pars tantum insulæ superior vulgari vocabulo dicitur *de Betuwe*. Nos intellectâ veterum auctorum mente, quæ veram insulæ longitudinem satis clarè indicat, ad reliqua proficiscimur.

C A P. XXXI.

De lateribus INSULÆ BATAVORUM; quorum alterum *Vahalis* flumine ac *Mosæ* ostio, alterum medio *Rheni* alveo clauduntur. ubi veteres dictorum fluminum alvei describuntur, ostenditurque, quâ ratione medius *Rhenus* in *Leccam* amnem abactus sit. item de CORBULONIS FOSSA.

10 **R**OSITIS insulæ fronte actergo, quæ longitudinem constituunt, proximum nunc opus est, latera ejus, quæ latitudinem dabunt, utrimque cingere. quæ quum duobus, ut dictum est, *Rheni* cornibus tegantur, horum genuini ac veri alvei, à *Tacito* designati, diligentius peruestigandi erunt. In utroque haud exiguus hæret labos; quandoquidem nemo hætenus rectè eos demonstravit. & quamquam de dextro sive septentrionali pauci quidam fuerint, qui rectè senserint: tamen lævum omnèis ignorasse video. primum igitur de hoc agatur. Hic protinus à scissione, ut antè dictum, ad *Schenkii* munimentum, *VAHALES* vocatur, vulgò *de VVale*; præfertq; nunc nomen id ad
20 arcem usque *Lævensseyn*, prope opidum *VVorkhom*: ubi *Mosæ* junctus, nomen in hujus vocabulum mutat, vel abscondit. antiquitus verò ultrâ nomen eum provexisse uti credam, pervadent mihi veterum utriusque amnis nominum vestigia, quæ partim in continente, partim in insulis *Hollandiæ* etiamnum exstant. hæc itaque, ceu veracissimos rerum indices atque testeis, si *germanos* amnium alveos, quos antiquitus habuerunt, indagare velimus, sequi quam diligentissimè oportebit. primò autem *Mosæ* alveum scrutari lubet: quo reperto, facilius atque commodius ad *Vahalem* transgredi poterimus.

Cæsar igitur comment. iv: *Mosæ*, inquit, profuit ex monte *Vosego*, qui est in finibus *Lingonum*; & parte quâdam *Rheni* receptâ, quæ appellatur *Vahales*, insulam efficit *Bataavorum*. *Mosæ* amnis nunc in *Geldriâ*, medio fermè inter clara duo opida *Bommel* & *Megen* situ, partem quamdam sui duobus alveis, quibus munimentum *divi Andreæ* circumdatur, in
30 *Vahalem* transmittit. suo tamen sibi nomini latum servans alveum, usque ad vicum *Bochoven* deferretur. hinc verò divertente in occasum solis æstivi alveo, usque ad arcem *Lovestenium*, ubi *Vahali* nunc jungitur, *Novus* adpellatur *Mosæ*, vulgò accolis *de Nieuwe Mase*. hinc eodem nomine *Gorichomium* prælabitur opidum: infra quod jam geminum fert nomen, alterum modò dictum, alterum quod accolis *de Merveve* vocatur, à veteri arce ejusdem nominis, cujus vestigia in undis prope *Dordracum* exstant. hinc dicto gemino nomine *Flaredingam* usq; devectus, infra id opidum uno simpliciq; vocabulo, donec oceano misceatur, *Mosæ* vocatur. At alveum istum, quem modò ab *divi Andreæ* munimento ad *Flaredingam* usque descripsi, non veterem esse illum, à *Cæsare Tacitoq;* memoratum, cum alia argumenta indicant, tum maximè alveus tenuis, qui à novo *Mosæ*, juxta vicum *Bochoven*, in sinistras terras divergens, primum *Hedickse Mase* vulgò accolis, id est, *Hedicensis Mosæ*, à vico *Hedickhuysen*, quem perfundit; mox *d'onde Mase*, id est, *vetus Mosæ*, indigetatur. quem veterem esse amnis alveum, satis ipsum nomen clamat. *Mosæ* igitur veteris flumen, ab opido *Megen*, uno certoque alveo, nullis in *Vahalem* ad *divi Andreæ* munimentum aquis transmissis (nam posteriore heic seculo fossas factas, ratio infra convincet) devectum, eas terras antiquitus dextrâ ripâ perdidit, quæ nunc opidum *Huesden* sustinent: sinistrâ autem; ubi nunc opidum *Gertrudenberg* conspicitur. inter hoc & *Dordracum*, continui nunc funduntur lacus, sive paludes: at superiore sæculo aridam humum certum anni præbuisset alveum, indicant reliquiarum vicorum, sub undis latent
50 tes. quin etiam nunc alvei profunditas deprehenditur inter dictos vicos, hoc tractu: A *Gertrudebergâ*, dextrâ ripâ attingit reliquias vici *Herdervvert*; dein *Heisterbach*: mox *Allenfoer*: cui oppositus fuit in lævâ ripâ vicus *Munsterkercke*. hinc inter duum vicorum reliquias, quorum alter est à dextrâ ripâ, *Alloesen*, alter à sinistrâ, *Dubbelmund*, in profundos sese condidit lacus. moxq; iterum in *Hollandiæ* insulâ, cui vocabulum vulgare *Foren*, suo veteris *Mosæ* nomine dignoscitur: prætervectusq; cognominem vicum *Masedam*, tandem ad alium vicum cognominem *VVest Mase* sistitur. hinc autem à duobus millibus passuum oppositus ei est alius alveus ad vicum *Claeswale*: quem & ipsum veterem quondam fuisse *Mosæ* alveum, regio indicium facit. exit autem in lacus, qui inter duas ejusdem nominis insulas